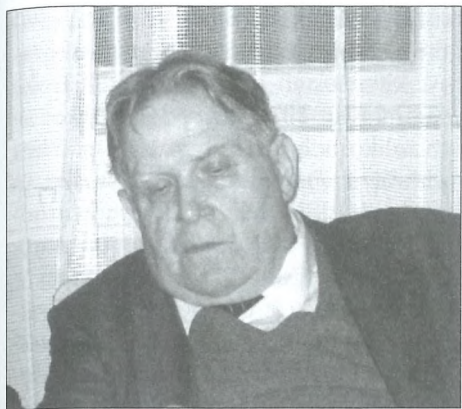

Dušan Biber - osemdesetletnik

Narava in usoda odmerjata človeško življenje na način in v taki meri, da ga z redkimi izjemami več kot zlahka odživimo znotraj enega stoletja. Zato mero stoletij prepuščamo zgodovini, posamično življenje, njegov potek in z njim povezane življenjske dosežke pa najbolje zaznamujemo z desetletji. Naš dragi kolega dr. Dušan Biber, starosta slovenskega zgodovinopisja druge svetovne vojne, je 25. maja 2006 dopolnil že osmo desetletje. Vendar naj se takoj delno popravi-

mo, saj izraz "starosta", ki smo ga uporabili, ne vsebuje tiste osnovne osebnostne značilnosti, ali pa ji celo nasprotuje, na katero neizogibno pomisli vsak, ki Bibra pozna - to je njegova duhovna, izrazito mladostna živahnost in miselna ostrina. Kot da bi bil simbolni pomen njegovega rojstnega 25. maja, ki smo ga sicer nekdaj pripisovali določeni zgodovinski osebnosti, primeren prav zanj.

Dušan Biber je otrok in človek 20. stoletja, rojen v času, ko se je zahodna liberalna demokracija nahajala v stiski in globoki krizi, kar je bilo zvezano z opaznimi in (preveč) hitrimi koraki nastopajočih "vseodrešujočih" miselnih in družbenih sistemov v podobi fašizma in komunizma. Moral se je zato tudi on spoprijeti z obema, čeprav na zelo različen način; glede na svojo slovensko narobenost pač tako, da se je s fašizmom gledal "prek puškinih cevi", s komunizmom vendarle drugače, po lastni izbiri in tudi po sili razmer pač v negotovem zavezništvu. Taka njegova najstniška in mladeniška usoda je gotovo v otipljivi meri določila tudi njegovo kasnejšo strokovno oziroma znanstveno pot.

Rodil se je v Ljubljani, ki v času njegovega rojstva ni bila niti banovinsko glavno mesto. Družina je bila sokolsko "usmerjena", kar je imelo za posledico tudi njegovo telovadenje pri ljubljanskem Mladem Sokolu. Po osnovni šoli Ledina je šolanje nadaljeval na klasični gimnaziji, kjer se je odlikoval v klasičnih jezikih in sploh humanističnih predmetih. To šolanje je bilo pisano na njegovo kožo in še po mnogih desetletjih je poslušalcem znal postreči s priložnostnim latinskim citatom ali pa (ne)modrostjo svojega tedanjega kateheta. Pri njegovih petnajstih letih pa je prišla vojna in tuja okupacija, kar je tudi njemu radikalno preobrnilo prej razmeroma predvidljivo življenjsko pot. Okolje ga je usmerilo v odporiško delovanje, konkretno v mladinsko Osvobodilno fronto ter v Narodno zaščito; spomladi 1942 je bil že sprejet v SKOJ, takorekoč v pripravljalnico za članstvo v komunistični partiji. Že čez mesec dni pa je tudi njega zajelo sito italijanskih množičnih racij, kar je imelo za tedanje razmere običajno, a nemilo posledico - internacijo v taboriščih (nekdanji italijanski premier Silvio Berlusconi jih je imenoval "letovišča") - v Gonarsu in Monigu. Tudi v tistih razmerah je pokazal opazno aktivnost, izraz njegovega nemirnega in upornega duha. Ko se je po dolgih mesecih vrnil iz internacije, mu je bilo v pogojih italijanske fašistične okupacije ven-

darle omogočeno, da je prek izpitov dokončal sedmi razred gimnazije. A fašistično prepleškani "večni" Rim je kmalu zatem doživel svoj neslavni konec in Biber se je septembra 1943 priključil številnim Ljubljčanom, ki so se iz pretežno narodno-osvobodilnih nagibov odpravili na Dolenjsko k partizanom. Biber je to napravil kar z vlakom in se že čez nekaj dni v Novem mestu prvič srečal z arhivskim gradivom, namreč s polnimi zaboji dokumentov, ki so ostali po odhodu italijanske divizije "Isonzo". Sledila je odisejada z brigadami 15. in 18. divizije, kjer je, kot se je izrazil dr. Tone Ferenc, bolj malo streljal, a toliko bolj pisal in govoril, pač kot kulturni oziroma propagandni referent. Prehodil je Dolenjsko, del Hrvaške in Notranjsko, kot propagandni referent Druge brigade Vojske državne varnosti tudi velik del Primorske. Tu je pri svojih kulturnih nastopih navduševal s svojo iznajdljivostjo in domiselnostjo, urejeval pa je tudi brigadno glasilo "Na straži". Od tu je bil jeseni 1944 premeščen k Tanjugu za dopisnika in je tedaj napisal za sedemnajstletnika kar presenetljivo število reportaž in člankov. Zatem je spomladi 1945 v Biogradu na moru delal v bazi Glavnega štaba Jugoslovanske armade za Slovenijo in konec vojne dočakal kot pomočnik šefa vojno-civilne propagande pri delegaciji SNOS in omenjenega Glavnega štaba v Murskem Središču.

Zadnje leto vojne je dejansko deloval kot novinar, kar mu je omogočilo, da je s tem lahko nadaljeval tudi po končani vojni. Bil je urednik, komentator in člankar pri Ljudski pravici in Kmečkem glasu. V osrednjem partijskem glasilu je bil zunanjepolitični komentator in očitno je tedaj dokončno podlegel čaru politike, ali natančneje, čaru strastnega ocenjevanja njenih potez, predvsem pa njenih stranspoti. Odkrito komentiranje ter pomanjkanje oportunitizma ga je privedlo celo v konflikt s poveljno partijsko "pravico" in ponovno je sledil zapor, kazensko delovno taborišče in celo neprostoVOLjno bivanje v bolnišnici za duševne bolezni. Iz tega razdobja je Biber skrbno hranil potrdilo o svoji "nekompatibilnosti" ter ga je bil ob (namišljeni) potrebi tudi pripravljen pokazati. Kakorkoli, tudi to razgibano obdobje Bibrovega življenja je minilo, pri čemer pa nam ni dal nikdar vedeti, koliko samopremagovanja ga je to stalo. Vsekakor pa ni nikoli odkrito ali celo sovražno kritiziral tedanjega režima, sposoben je bil le prizanesljivega posmeha.

Kot se je po takih epizodah običajno dogajalo, je bil nato, še ne trideset let star, invalidsko upokojen. Rešitev pred dejansko upokojitvijo se je pokazala v študiju, in sicer verjetno tudi iz nagibov, ki so prihajali do izraza v prejšnjih letih, prav v študiju zgodovine. Leta 1957 je na Filozofski fakulteti v Ljubljani ta študij tudi uspešno dokončal.

S tem se je pričelo v Bibrovem življenju povsem novo in drugačno obdobje; zaznamovano je bilo predvsem z raziskovalnim delom. Svojo znanstveno kariero je tako leta 1958 pričel kot asistent na Inštitutu za družbene vede v Beogradu, od koder se je čez dobro desetletje preselil tudi v Beogradu na Inštitut za sodobno zgodovino. Leta 1974 se je vrnil v Slovenijo; kot višji znanstveni sodelavec in nato kot znanstveni svetnik je deloval na ljubljanskem Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja oziroma Inštitutu za novejšo zgodovino, kjer se je leta 1992 upokojil.

V Beogradu je takoj začel delati na širših raziskovalnih temah, ki so kmalu prerasle tudi jugoslovanski okvir in se je nato posvečal predvsem tematiki mednarodnih odnosov, seveda skoraj zmeraj v povezavi z Jugoslavijo in kasneje tudi s Slovenijo. Najprej je raziskoval problematiko jugoslovanskih Nemcev v obdobju med obema vojnama. Na podlagi te raziskave je nastala doktorska disertacija

Nemška narodnostna manjšina v Jugoslaviji s posebnim oziroma na nacistično gibanje, ki jo je 1964 uspešno zagovarjal na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Dve leti zatem je izšla v knjigi pod naslovom *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933-1941*. Zatem je pričel z veliko raziskavo o nemško-jugoslovanskih diplomatskih odnosih ter ob tem s pomočjo Fordove štipendije v Združenih državah Amerike zbral mnogo do tedaj neznanega nemškega in italijanskega gradiva o Jugoslaviji med drugo svetovno vojno. Objavil je nekaj razprav in člankov s to tematiko ter se nato - tudi zaradi nove dostopnosti britanskih arhivskih virov - posvetil predvsem preučevanju britansko-jugoslovanskih odnosov med drugo svetovno vojno. Pričelo se je obdobje njegovih obiskov in mukotrpnega iskanja dokumentov o jugoslovanski in slovenski tematiki v britanskem Public Record Officeu (danes the National Archives), kjer je prebil mnogo časa, a hkrati zbral tudi ogromno izredno zanimivega in povečini naši strokovni javnosti tudi popolnoma neznanega gradiva. Omenjenega gradiva pa ni zbral in hranil za neko bodočo in oddaljeno veliko monografijo, temveč je znal hitro in atraktivno posamezne sklope dokumentov predstaviti javnosti in se pri tem ni zapiral v akademske okvire. Prav zato je v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja v časopisih objavil cele serije britanskih in zatem tudi ameriških dokumentov, ki so na novo osvetljevali položaj Jugoslavije in njenega odporniškega gibanja med drugo svetovno vojno in po njej. Tako je največjo pozornost vzbudila objava treh serij britanskih dokumentov v zagrebškem *Vijesniku u srijedu* v letih 1972 in 1973, ki je še dolgo zatem ostajala pomembna referenca za vse, ki so hoteli karkoli reči ali napisati v tej zvezi. Nekako prezrto je takrat ostalo, da so se posamezni dokumenti iz teh serij dotikali tudi pozneje tako aktualnih povojnih pobojev.

V strokovnih revijah je nadalje objavil več poročil zavezniških častnikov oziroma zavezniških misij, ki so med vojno delovale na slovenskem ozemlju, pri čemer je značilno, da je sčasoma navezal pristne človeške in strokovne stike s številnimi britanskimi osebnostmi, ki so bili v mnogih primerih nekdanji člani misij in obveščevalnih agencij, ki pa so se udeleževali tudi strokovnih srečanj. Med njimi velja omeniti predvsem sira Williama Deakina in gdč. Elisabeth Barker. Prav Biber je na teh srečanjih oziroma mednarodnih konferencah s svojimi referati, s svojo lucidnostjo in v diskusijah s svojimi logičnimi utemeljitvami napravljaj velik vtis. Posebej se je izkazal in mednarodno uveljavil na srečanjih jugoslovanskih in britanskih zgodovinarjev, kjer je - omenjamo npr. okroglo mizo s tematiko konca druge svetovne vojne, ki je bila decembra 1985 na Brdu pri Kranju - pokazal tudi svoje organizacijske in uredniške sposobnosti. Referati s te okrogle mize so izšli v tematski številki revije *Borec* pod naslovom *Konec druge svetovne vojne v Jugoslaviji*. Prav v omenjeni reviji *Borec* je tudi sicer objavil več britanskih poročil oziroma dokumentov. S pomočjo zbranih britanskih, a tudi ameriških, nemških in italijanskih dokumentov se je Biber občasno lahko vračal tudi k bolj izrazito notranjepolitičnim jugoslovanskim temam, kjer je prispeval tehtna razmišljanja in predvsem informacije npr. o Antonu Korošču, Milanu Stojadinoviću ali o Josipu Brozu Titu. Za nekakšno sintezo in hkrati vrhunec njegovega zbiranja britanske arhivske dokumentacije lahko ocenimo zbornik dokumentov *Tito Churchill, strogo tajno* iz leta 1981, v katerem je objavil vse dotedaj znane pomembne britanske dokumente o odnosih med jugoslovanskim partizanskim gibanjem in Veliko Britanijo. Ni pa se odločil, da bi na enem mestu zbral in v zborniku izdal dokumente o zavezniških misijah v Sloveniji na

eni, ter dokumente o slovenskih članih jugoslovanske emigrantske vlade na drugi strani. Presodil je pač, da take zbirke še ne morejo biti popolne.

Omenjena dejavnost ter visok znanstveni sloves sta pripomogla, da se je Biber uveljavil tudi v mednarodnih strokovnih asociacijah. Bil je večkrat, kot že omenjeno, vabljen na mednarodne konference, poleg tega pa je leta 1984 prevzel predsedovanje jugoslovanskega komiteja za zgodovino druge svetovne vojne in članstvo v biroju mednarodnega komiteja za zgodovino druge svetovne vojne. Naslednje leto je postal tudi podpredsednik omenjenega komiteja. Njegova bibliografija sicer šteje okrog 250 enot, med katerimi pa je primerjalno zelo velik odstotek izvirnih znanstvenih člankov.

Dušan Biber je rojen polemik, kar se vidi že v načinu, kako je formuliral nekatere svoje znanstvene razprave, da ne govorimo o bolj poljudnih člankih, v katerih se je odzival tudi na nekatere aktualistične razprave v javnosti, povezane z občutljivimi temami naše polpreteklosti. V diskusijah in polemikah je užival, čeprav je ob tem hkrati dajal vtis, da je strašansko jezen, kadar ga je kdo s svojimi prenapetimi, ali po domače rečeno, neumnimi stališči spravil iz tira. Seveda pa je marsikdaj mislil tudi zelo resno. Posebej se je npr. v prvi polovici osemdesetih let angažiral ob medijsko razglašeni znanstveni in publicistični nastopi Vladimira Dedijerja v zvezi z njegovimi dopolnili biografije Tita in Veselina Đuretića glede politike jugoslovanske vlade v begunstvu med drugo svetovno vojno. Opozarjal je na nedopustno vpreganje zgodovinopisja v dnevno politiko, predvsem tisto, ki je imela nacionalistične težnje, zlasti v Srbiji. Pri tem je že šlo za epizode, ki so napovedovale tisti razvoj diskusij in novih vrednotenj, ki jih danes poznamo pod sicer napačnim nazivom revizionizem.

Ob tem pa je Dušan Biber znal - in še zna - s svojim iskrivim duhom in šegavim načinom pripovedovanja, oplemenitenim s široko splošno izobrazbo, svojim sogovornikom in kolegom pripraviti mnogo prijetnih in zabavnih trenutkov. Neizčrpen vir podatkov in referenc mu pri tem ostajajo dolgoletne izkušnje iz Beograda, med katerimi je posebej izpostavljal "čaršijske" spletke in navsezadnje tudi srbski nacionalizem. Balkanska eksotika je skozi njegovo interpretacijo postala predmet karikature in navsezadnje nič več grozeča. Zanj sicer ne bi mogli uporabiti znane sintagme iz slovenske kulturne zgodovine, da "ostro misli, a topo čuti", nasprotno, zelo rad je pomagal in še pomaga kolegom in prijateljem z nasveti, predvsem pa z uporabo svoje velike zbirke britanskih in ameriških dokumentov.

Ob visokem jubileju mu želimo predvsem zdravja, vedrine duha in morebiti še kakšen delovni uspeh.

Boris Mlakar

Bibliografija dr. Dušana Bibra*

1995-2006

1995

1. *Vojaški puč 27. marca 1941 - rešitev Moskve? : mit in stvarnost*. V: Naš zbornik. Ljubljana : Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije, 1995, str. 49-53.

---

* Prispevki za novejšo zgodovino, 1989, št. 1, str. 29-40; Prispevki za novejšo zgodovino, 1996, št. 1-2, str. 265-266. Prispevki za novejšo zgodovino, 1999, št. 1-2, str. 53-56.

2. *Zgodovina nas zelo vznemirja : zgodovinarjevo pričevanje*. V: Delo, 37, 15. maj 1995, št. 110, str. 15.

1996

3. *Podtikanja, neresnice in polresnice : polemika : še o škofovi spomenici in stališčih dr. Franceta Martina Dolinarja in dr. Tamare Griesser Pečar*. V: Dnevnik, 46, 21. dec. 1996, št. 345, str. 18.

1997

4. *Ad In medias pa res ne: Majda Širca: "Povečava: Goli" : polemika*. V: Razgledi, 19. mar. 1997, št. 6(1085), str. 19.
5. *British Diplomatic Reports on the German Minority in Yugoslavia 1933-1945*. V: Z dziejów Europy Środkowej w XX wieku. Studia ofiarowane Henrykowi Batowskiemu w 90. rocznice urodzin. Krakow : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 1997, str. 121-125.
6. *Dvojna zvestoba britanskega častnika : Peter Wilkinson med primorskimi partizani*. V: Delo, 39, 13. sep. 1997, št. 212, str. 32.
7. *Titov izziv Informbiroju v analizi CIA: (Prvi večji razkol v satelitslem imperiju Sovjetske zveze)*. V: Zgodovinski časopis, 52, 1998, št. 4, str. 597-604.

1998

8. *Britain, Mihailović and the Chetnik, 1941-42*. V: The Journal of Military History (New York), 62, October 1998, št. 4, str. 950-951.
9. *Jugoslovansko monetarno zlato 1939-1951 : dopolnjeno besedilo referata, predloženega mednarodni konferenci o nacističnem zlatu, London, 2.-4. decembra 1997*. V: Zgodovinski časopis, 52, 1998, št. 2, str. 195-200.
10. *"Levica je v okupiranih deželah praviloma bolj domoljubna kot desnica"*. V: Svobodna misel, 36, 26. jun. 1998, št. 12, str. 2, 9.
11. *Nemci na Slovenskem z narekovaji in brez : Dušan Nečak (ur.): "Nemci na Slovenskem 1941-1955"*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1998. V: Razgledi, 30. sep. 1998, št. 18(1121), str. 18.
12. *Nemška odškodnina tudi v Sloveniji?* V: Večer, 54, 4. apr. 1998, št. 79, str. 38. (Intervju vodila Nada Lavter).
13. *Pastir brez črede : dr. Ivan Šubašić in OSS Shepherd project*. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 37, 1997, št. 2, str. 383-398.
14. *Tito je strahovao da će Britanci umarširali 1945 u Zagreb*. V: Večernji list, Zagreb, 13. jun. 1998, str. 12-13. (intervju vodil Željko Krušelj.)
15. *Titov izziv Informbiroju v analizi CIA : Prvi večji razkol v sateliskem imperiju Sovjetske zveze*. V: Zgodovinski časopis, 52, 1998, št. 4, str. 597-604.
16. *Volksdeutscherji so po njihovih ocenah samo na Štajerskem pustili imovino v vrednosti 62 milijard šilingov in da je imel Lojze Peterle vse razumevanje zanje*. V: Slovenska panorama, 2, 9. jul. 1998, št. 27, str. 8-9.
17. *Yugoslav monetary gold 1939-51*. V: *Nazi gold : the London conference, 2-4 december 1997*. London : The Stationary Office, 1998, str. 411-415.

1999

18. *Kapetan James M. Goodwin : umrl je poveljnik zavezniške vojaške misije pri glavnem štabu NOV in POS*. V: Svobodna misel, 37, 12. feb. 1999, št. 3, str. 22.
19. *Operacija "Unthinkable" : od lani dostopen dokument o pripravljenem napadu na Sovjetsko zvezo leta 1945*. V: Svobodna misel, 37, 26. mar. 1999, št. 6, str. 15-18.
20. *Utrinki iz arhiva SOE*. V: Mikužev zbornik. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1999. (Historia, 4), str. 145-154.

2000

21. *Dr. Ivan Marija Čok kot uslužbenec OSS*. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 40, 2000, št. 1, str. 231-238. (Zbornik Milice Kacin Wohinz).
22. *Umrl je sir Peter Wilkinson*. V: Svobodna misel, 38, 14. jul. 2000, št. 13, str. 17-18.
23. *Yugoslav and British Policy towards the Carinthian Question : 1941-45*. V: The Phoney Peace : Power and Culture in Central Europe 1945-49. London : University of London : School of Slavonic and east European Studies 2000, str. 100-112.

2001

24. *Nacizem in nemška manjšina v Sloveniji*. *Borec*, 53, 2001, št. 588/590, str. 43-48.
25. *NOB Slovenije v zavezniških dokumentih*. *Borec*, 53, 2001, št. 588/590, str. 213-218.
26. *Razpravljanja*. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 41, 2001, št. 2, str. 145, 284, 297. (Slovenci in leto 1941).

2003

27. *Ameriške misije, slovenski partizani in prodor na sever*. V: Zbornik Janka Pleterškega. Ljubljana : ZRC SAZU, 2003, str. 417-425.

2005

28. *(Ne)precenljivo domoljubje : odmev*. V: Svobodna misel, 43, 22. apr. 2005, št. 8, str. 26.
29. *Pomemben prispevek osvobodilnih gibanj*. V: Svobodna misel, 43, 13. maj 2005, št. 9, str. 42.
30. *Velika Slovenija - Združene države Evrope?*. V: *Vojna in mir na Primorskem : od kapitulacije Italije leta 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2005, str. 147-150, 465-467. (Knjižnica Annales Majora).

2006

31. *Poveljnik ameriške obveščevalne misije ALUM o Sloveniji 1943-1944*. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 46, 2006, št. 1, str. 329-349.